

Hitzordu

Letren Leihotik - 2007

Idea bat. Miren Atutxa, Galdakaoko Udaleko Euskara Teknikaria.

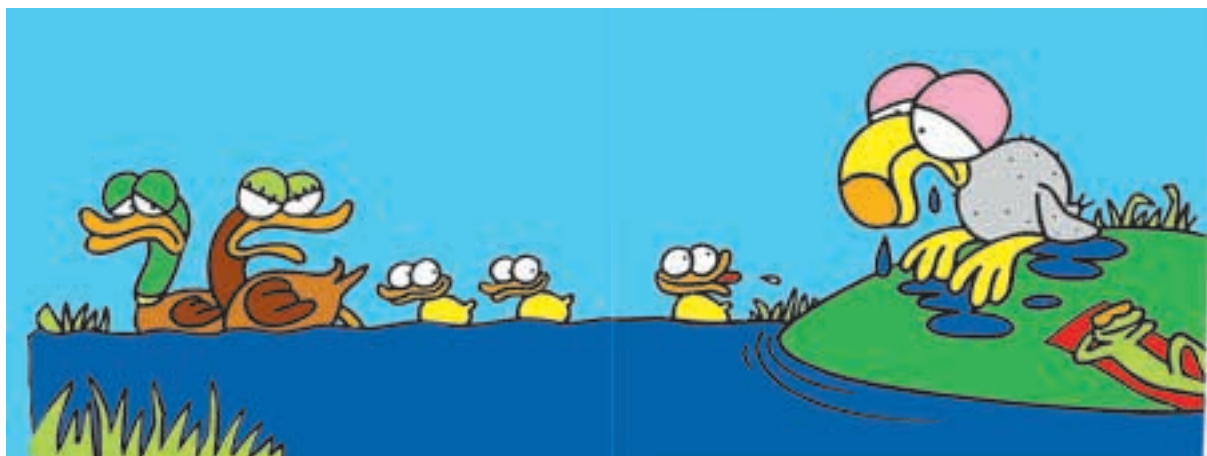

Egungo gizartearen dinamikak arrapaladan bizitzera garamatzen honetan, sarri askotan ez diogu gure buruari hausnarketarako tarterik eskaintzen. Ez gara ohartzen, batzuetan beharrezkoa dela hitz egitea, gogoeta egitea, iritzi ezberdinak jasotzea. Hau da, arnasa berritzea eta espazio berriak eraikitzea lasaitasunaren ikuspegitik.

Honela, bada, Letren leihotik egitasmoak itxuraz inondik heldu ezineko anabasa-egoera baten ondorengo hausnarketa du oinarri. Senak eskatzen zigun hausnarketa egiteko. Horretarako, ordea, lehenik eta behin, eskuartean geneukana azertu beharra zegoen, gauza bakoitza marko orokor baten baitan kokatzea. Marko orokor hori Euskara Biziberritzeko Plan Nagusiak eskaintzen zigun. Honenbestez, buruan borborka zebilkigun ideia hura marko horretantxe kokatzea erabaki genuen.

Biziberritzeko Plan Nagusiak hainbat esparru edota eremu aurreikusten ditu, ordea. Eta neurri ugari, esparru bakoitzean. Eta ekintza zerrenda luzea, neurri bakoitzean.

Gauzak honela, Letren leihotik egitasmo integratzailetzat jo genuen hasiera-hasieratik. Irakurzaletasunean, familian, irakaskuntzan, aisian eta beste hainbat eremutan eragin nahi genuen. Era berean, literatura, jolasa eta adin guztietako ikasle, irakasle nahiz gurasoak erakarri eta bateratu nahi genituen. Labur esanda: sektore guztiak inplikatu nahi genituen katea osatuz, bakoitzak bere zeregina bete zezan.

Dena den, noiz hasi zen itxura hartzen Letren leihotik egitasmoa? Udalon kezka eta asmoei Galtzagorri elkarteak kolorea, forma eta edukia ematen hasi zenean.

Aurreko urteko ereduaren ildotik, beste urtebetez egitegi formatuarekin jarraitzea erabaki genuen, beraz, egutegiak, urte osoan begi aurrean dugun elementua izanik, euskara gure egunerokotasunean txertatzen laguntzen digulako. Eta, literatura lagun hartuta sartu nahi izan genuen euskara etxetara, ikasgeletara, familiara, ludoteketara, liburutegietara... Modu olgetari eta erakargarrian. Letrei eta euskarari leioa zabalduz.

Integrazio nahi honetan ezinbestekoa izan da

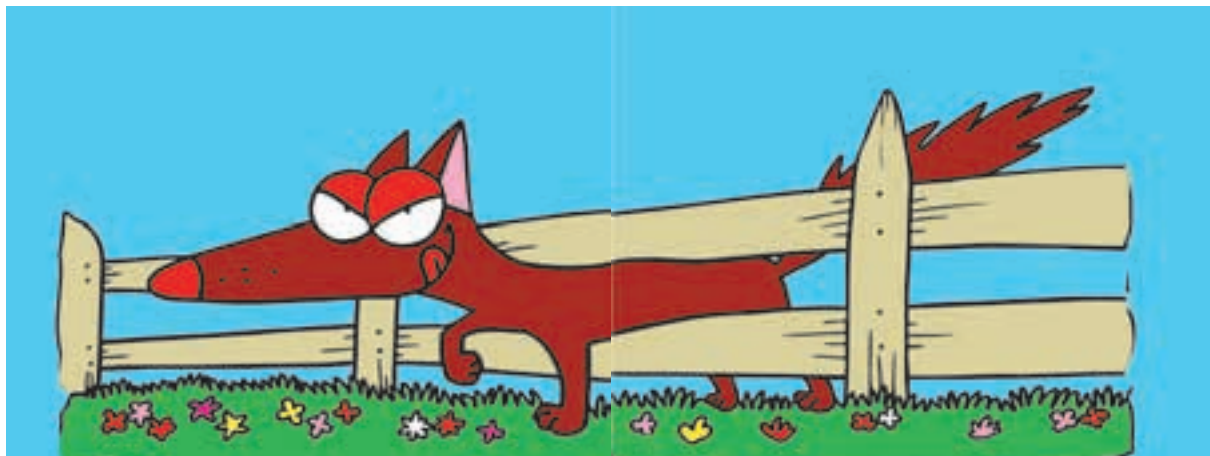
elkarlana. Alonsotegi, Arrigorriaga, Balmaseda, Basauri, Berango, Etxebarri, Galdakao, Gernika-Lumo eta Zeberioko udalek eta Enkarterriko mankomunitateak baietza eman genion egitasmoari eta horretan sinestu genuen prozesu osoan, hasieratik amaierara arte.

Egitasmo honen atzetik ordu askoko lana eta esfortzua dago, baina horren guztiaren atzetik, edo hobeto esanda, horren guztiaren gainetik, ilusio bat ere egon dela esan nahi nuke. Literaturaz eta euskaraz gozatzeko amua eskaini nahi izan dugu; eta, bide batez, eskola, etxea eta kalea oinarri direla, bata bestearekin josi eta uztartu, lema baten bidez: Letren leihotik.

Tximeletrak

IÑAKI MARTIARENA, *MATTIN*

Arras goibela izan daiteke marrazkirik gabeko literatura, leihorik gabeko etxea. Egia da, maiz, ilustrazioak traba egin diezaiokeela testuari, batik bat poesian. Baina testu txar batek ere zaputz dezake marrazki on bat.

Ilustratzaileak, idazleak bezalaxe, jatorri eta erreferentzia grafiko anitz ditu. Pintura, publizitatea, zinema, literatura, komikia...iturri askotatik edan ohi du ilustratzaileak, baina azken urteetan esan dezakegu animazioak eta diseinuak gero eta garrantzi handiagoa hartzen ari direla letren itsasoan.

Marrazkia, margoa, irudia, ilustrazioa, komikia, karikatura, ur-margoa, grabatua, txiste grafikoa... genero eta estilo ugari dago. Bakoitzak du bere mintzoa, bere esanahia, bere betebeharra eta baita bere lengoia propioa ere. Quentin Blakek plumilla, Tomi Ungererrek pintzela, Tezimak grabatua...ugaria da aukera, letren leihorearen tankerakoa.

Egia da, literaturan bezalaxe, mundu grafikoan ere generoak eta teknikak nahasteko joera gero eta handiagoa dela. Mundu sakabanatuan bizi garelako, apika, kultura edo pentsamendu fragmentarioan.

Ilustratzaile-idazle bikainak izan dira. Adibidez, A.R. Castelao handia etortzen zait gogora. Kristalezko Begia zoragarria iruditzen zait, Koldo Izagirrek itzulita eta Kriseiluk argitaratua, 1976an. Formatua ez-ohikoa da, apaisatua eta edizioa oso xumea, apala.

Beste gisa batekoa, baina bikaina hura ere, Edward Lear ospetsua. Hau ere idazle-ilustratzailea. Book of nonsense lehen aldiz 1846. urtean argitaratua izan zen.

Gutziz mundu ikonikoan bizi gara, beraz, mass-mediaren bitartez mota guztiko irudiak zabaltzen baitira lau haizeetara. Nolabait esateko, eszenatoki gero eta berdina bizi gara mundu guztiko biztanleak, eta eszenatoki horretan ikus-entzunezkoen eragina nabarmena da.

Zein litzateke ilustratzailearen betebeharra panorama horretan? Ilustratzaileak lan bikoitza izango luke, alegia, alde batetik testua irudiz jantzi eta bestetik bere burua espresatu.

Niri behintzat, beharrezkoa zait ilustratu beharreko testua patxadaz irakurtzea, barneratzea. Irakurketaren lehen kolpean zirriborroak egiten

ditut. Marrazkiak karpeta beratzen utzi ondoren, handik egun batzuetara egiten ditut ilustrazioak. Gero eta gutxiago erabiltzen dut borragoma, bat-batekotasuna estimatzen dudalako, askatasuna.

Zein da marraztearen prozesua? Boladak izan ohi ditut. Batzuetan bare-bare marraztu eta margotu ohi dut, patxadan, inolako helbururik gabe, jolasean. Marraztea aterbe samurra zait, goxoa eta, zorigaitzean, makulua ere bai. Neguan te bero-beroak eskuak berotu ohi dituen bezala, goxatzen dit marrazteak barrua. Adiskide on bat da niretzat, azken batean. Maitatua sentitzeko ere bada, aintzat hartua izateko. Esate baterako,

nerabezaroan bestearengana hurbildu nahiaren ezintasuna gainditzeko askotan erabili izan nuen marrazkia, konstzienteki izan ez arren.

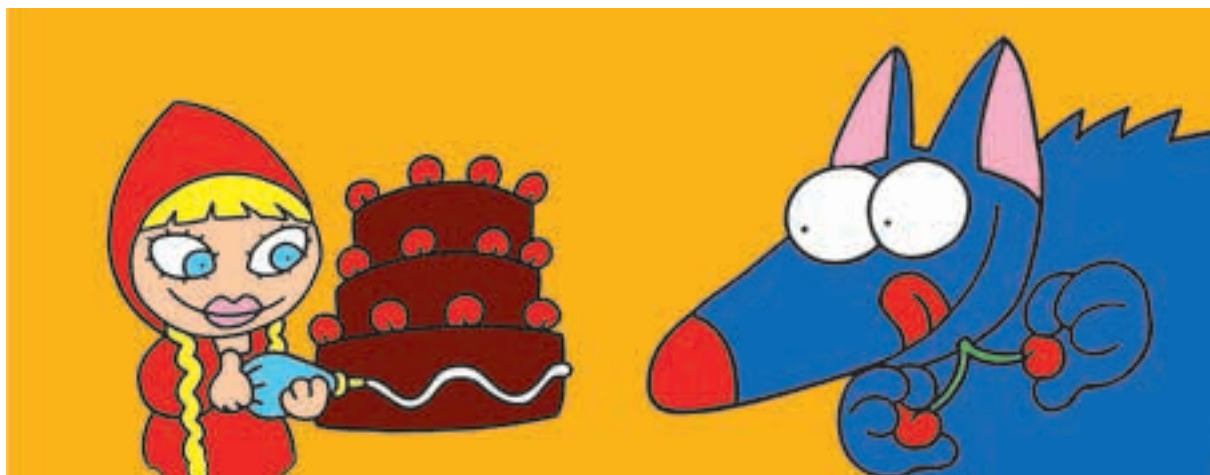
Ur-margoa lasaitzeko oso aproposa da, pintzela ur gardenetan bataiatu eta koloreak aise nahasi ohi dira. Oso ederra zait ustekabea: batzuetan marra mehea ateratzen da, beste batzuetan aldiz, lodia, zabarra, nire aldar-tearen araberakoa. Hurrengoan, urduri, artega nago, haserre eta tzar-tzar-tzar kaz-kabarra bezala zartatzen dut papera, amorratuta. Kopeta zimurtu, eta atzamarrek arkatza estutu ondoren, paperean atza-marrazten dute. Agian estutu egin nautelako izango da, «premia pixka

bat badugu» esanez bezala. Halakoetan, ez dago patxadarik, ur-margoa motela iruditzen zait, aspergarria eta, tzar-tzar-tzar, Freehand, Photoshop eta enparatuekin hasten naiz lanean. Dadaista baino gehiago, di-daista naizela iruditzen zait.

Letren leihotik, berriz, jolasa ez ezik, lehia ere izan da. Gure buruarekin eta epeekin jarritako lehia, leihoko lehoiaren biboteaz tinta busti eta plisti-plasta marraztu baititugu egunak.

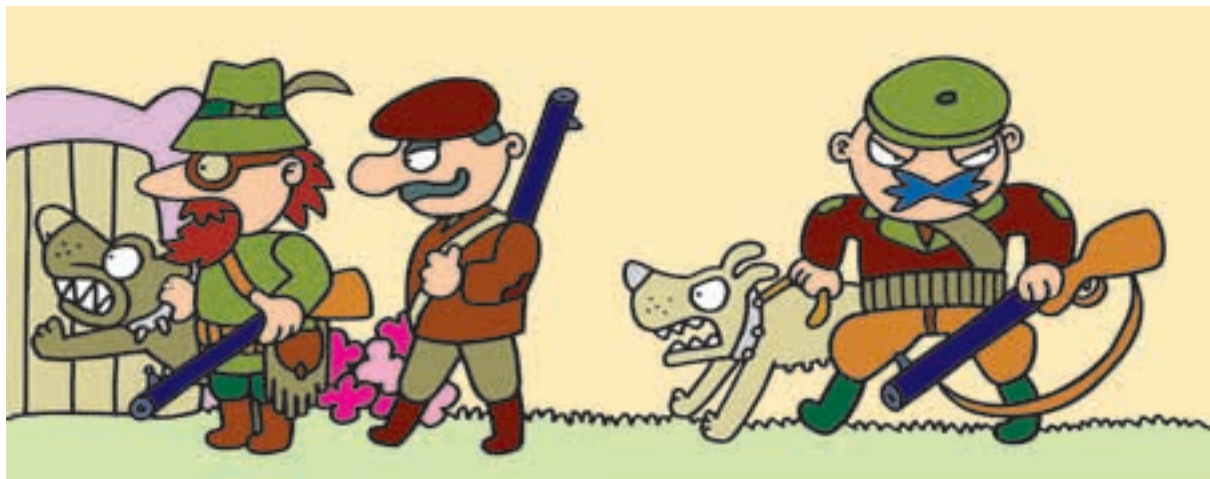
Behin honaino iritsita, leihotik irten eta egin dezatela, hegan.

Biba, tximeletrak!

Aretoa

Itziar Zubizarreta

Galtzagorrik aspaldidanik sortzen dituen aretoen oinarrian beti dago ideia dinamiko bat, beti dago ekimen literario bat. Literatura jostailu dibertigarri bilakatzen da umorez, jolasez eta kantez horniturik. Nola? Ahoz aho, eskuz esku eta jolasez jolas, ordu beteko tarte jostagarria eskainiz.

Kasu honetan, ordea, Letren leihotik izeneko leloari heldu diogu, izenburuak biltzen dituen egitasmo integratzailearen lotura eta osagarri gisa. Ez da, ordea, zaila izan izendaturiko egitasmoari lotura estetikoa bilatzea. Horretarako espazio bat antolatu dugu kolorez beteriko lur baten gainean. Lur horrek joko-eremua mugatzen du. Leihoak, berriz, bere baitan gordetzen ditu letrak. Letra horiek jolas egiteko tresnak dira. Itxi eta ireki egiten da gure leihoa, eta barruan gordeta dituen letra magnetikoekin hainbat hitz idatz ditzakegu.

Lurrari ez ezik, aireari ere mugak jarri dizkiogu: sabaitik behera datozen hesiak. Hesi horietatik zintzilik ikusiko dituzu letra gehiago, hain zuzen, bi egutegiei sarrera ematen dien Yolanda Arrietaren poema osatzen dutenak:

Bada etxe bat nire auzoan
hormarik gabe,
zutik dagoena.
Bada horma bat
nire etxean
auzorik ez duena.

Letrak bizi dira bertan
letra lerro luzeak,
letrak daude bertan
lozorro lasaian.

Iretzartu nahi?

Leioa jotzea, nahiko,
kax-kax,
eta barrura!
Leioa ukitzea, nahiko,
kris-kras,
eta barrura!

Bada auzo bat nire leihoan
etxez beterik dagoena,

bada leiho bat nire etxean
zure letren zain
dagoena.

Zabaldu nahi?

Honela bada, sarbide eta irtenbide errazak ditu
letren etxeak, izan hizkuntzak, izan literaturak.
Gutziz malgua eta irekia duzu, eta, aldi berean,
egitura finkoz hornitua.

Areto honetako saioei dagokienez, euskal fol-
klorean izan dugu iturburu nagusi. Zaharrak berri.
Euskal folklorean poema jostariz beteta dago. Guk
horietako batzuk erabili ditugu. Nola? Poema
horiek jolasarekin lotuta daudenez, poemak jola-
saren abiaduran ahoskatzen dira, ez ikasgai batek
eskatzen duen abiaduran. Beraz, bi helburuek bat
egiten dute hemen: umeari jolaserako egiturak
eskaintzea, hizkuntzaren bidez.

Askorentzat arrunta den xede xume hau
sorpresa handiz jasotzen dute haurrek, izan ere,

eremu elebidun eta erdaldunetan ez baitaude ohituta euskara jolas giroan erabiltzera. Haientzat, gaiak ikasteko eta gelan derrigorrez erabiltzeko hizkuntza bat da euskara. Aipagarria da, esate baterako, batik bat saioaren hasieran zer zailtasunak dituzten delako olerki edo errima bat erritmo zehatz batean errepikatzeko. Saioak aurrera egin ahala, ordea, haurrak ohitu egiten dira kode berrira eta, azkenean, di-da, ahoa letrek eskaturiko erritmora mugitzen bukatzen dute.

Irakasleek ere gustura hartzen dituzte aretoko proposamenak eta dinamika; orain arte, behintzat, ekarpen egokitzat jo izan dute. Hizkuntza erabiltzeko ideiak eta baliabideak eskaintzen dizkie aretoak, hau da, saio motibagarrien bidez hizkuntzaren zehaztasunak, intonazioak eta erritmo egokiak lantzeko moduak edo erak.

Ez dugu aparteko gauzarik erakusten. Betiko poematxoak dira. Tamalez, badirudi ahaztuak

eta baztertuak ditugula, bai irakaskuntzan, bai hedabideetan ere. Aitzitik, aspaldiko olerki hauek berriak dira beti haurrentzat. Berriak eta baita zirraragarriak ere. Hainbat urte eta zenbait belaunaldiren galbahetik pasa dira, forma batere galdu gabe. Zein ote da formula ia perfektu hori? Nire ustez, erritmoa. Desafio motibagarri pila bat eskaintzen ditu erritmoak ahoskamena lantzeko orduan: zeinek azkarrago esan, ezetz nahastu gabe esan... Halako jolasetan, esanahia bera baino gehiago, erritmoa eta ahozkatzeko ahalmen hori lantzea dira nabarmentzen direnak, eta hortxe gordetzen da, hain zuzen, beren esanahia eta xarma.

Gure hizkuntza oso aberatsa da era horietako egituretan, eta guk horiek plazaratu baino ez ditugu egin areto honen bidez, jolaserako aukerak eskainiz eta, bide batez, gure hizkuntza aberasteko aukerak sortuz.

Testuak aukeratu eta jokoak asmatu

Yolanda Arrieta Malaxetxebarria

Ipuinetik bizi naizela esaten diet egitasmoa ezagutu nahi dutenei. Ipuinetik bizi naizela, eta nahita, gainera. Eta orduan hasten naiz azaltzen zer den ipuinetatik bizitzea, zer den proiektuak asmatzea, diseinatzea eta gauzatzea. Ez diet hiletarik jotzen, ordea. Proiektuak asmatzea, diseinatzea, gauzatzea eta zabaltzea gustukoa dudala esaten diet. Beste era batera esanda, nik neuk aukeratu dudala neure lana: literaturatik bizitzea.

Eta, orduan galdetzen diet ea zer den beraiantzat literatura. Eta zertarako diren liburuak. Eta zertarako balio duen gustu estetikoak, iritzi kritikoak eta errealitatea beste era batera ikusteak. Eta hortxe hasten naiz kontatzen, erdi benetan erdi gezurretan, nola hasi zen kontua.

Esaten omen zuen aspaldiko hark hiru gauza behar dituela gizakiak. Jana eta ura, gorputza elikatzeko. Nor maitatua, bihotza elikatzeko. Eta kontuak, arima asetzeko.

Gauzak honela, esan dezakegu, bada, geure baitan dagoela kontuak esateko eta entzuteko beharra. Alegia, berezkoa dugula kontu-kontari aritzeko premia. Ahoz aritzen ziren aintzinako haiek. Gaur baliabide gehiago ditugu elkarri berriak kontatzeko. Hor daude komunikabideak, hor daude teknologia berriak eta hor daude liburuak ere.

Hala ere, zenbat denbora eskaintzen diogu geure buruari norbaitekin zuzenean kontuak esateko edo kontuak aditzeko, besterik gabe?

Dena eginda ematen zaigun garai honetan oso garrantzitsua zait ulertzea zergatik eratzen diren gauzak, zergatik eraikitzen ditugun proiektuak zergatik sortzen dugun literatura, eta era honako ekimenek horretarako beta eskaintzen didate. Esan nahi dut, egutegia egunero begiratzen dugun objektu bat da, ezta? Ba egunerokotasun horretan literatur tanta bat jartzen badugu, eguneroko errealitate

horretan beste pertsonak, beste bizimoduak eta beste egoerak ikusteko eta imajinatzeko leiho bat eskainiko dugu. Ala, ez?

Horixe pentsatu nuen, behintzat, proposamena iritsi zitzaidanean, eta horretantxe hasi nintzen, 2006ko otsail hartan, Galtzagorriko lagunekin batera, egutegi literarioak imajinatzen. Mattinek irudiak egingo zituen eta Itziar Zubizarretak areto bat sortuko zuen, tokian tokiko umeak bertatik pasa daitezzen. Letren leihotik izena jarriko genion egitasmoari, egutegiak ardatz, haien inguruan sortuko ziren ekimen guztiak lelo bakarrean biltzearen. Logo bat ere asmatuko zuen Mattinek eta halaxe hasiko ginen urtaroz urtaro, hilabetez hilabete, astez aste eta egunez egun, dagoeneko esku artean dugun 2007 hau imajinatzen.

Esan eta egin. Irudimenari eta emozioei dei egin genien, horiek gabe ez dagoelako ezer. Hango, hemengo eta horko liburuak hartu, eta hilabete bakoitzari dagokion protagonista ezkutuarekin ondo zihoazen testuak hautatu genituen. Eta, ondoren, testu horiekin jolasteko jokoak asmatu genituen, umea oinarri harturik eta inguruko birtartekariak, dantzari. Egutegi handia azken zazpi urteotan argitaratu diren liburuen laginez hornitu dugu. Egutegi txikia, berriz, ahoz aho kontatzen zituzten haietatik hasi eta gaur egunera artekoetz.

Guztia elkar josita eman nahi izan dugu; guztia bata bestearen integraturik, modu dinamiko eta bizi batean, bizitzako atal guztiak bezalaxe.

Egutegi handiari koaderno txiki bat erantsi diogu, testuokin zer nolako jokoak egin daitezkeen ikusteko. Egutegi txikiari berriz, zenbakiaren azpian testu txiki bat erantsi diogu, eta atze aldean, testu hori nondik jaso dugun zehazteaz batera, etxeok literatur jolasean jartzeko proposamenak erantsi dizkiogu. Egutegi txikian esaera zaharrak, esaera berriak, esaldi bitxiak, haiku politikak, poema xelebreak edota aho-korapilo eder askoak aurkituko dituzue, hilabete bakoitzeko protagonista ezkutuaren harira josiak eta egutegi handiari keinu egiten diotenak. Egutegi handiak, berriz, ahoz, gorputzez, buruz eta bihotzez gauzak imajinatzera eta marraztera bultzatuko zaitu, bai hitzez bai irudiz, gaur egungo zenbait idazleren testuei esker.

Izan ere, aipatu dugun bezala, gure asmoa horixe baita: jendea kontu kontari jartzea, euskaraz, hitza, irudia eta emozioa bide.

Letren leihotik asko baitago ikusteko, parean dagoena eta ez dagoena, iragan zena eta etortzeko dagoena. Hori bai, enpatxatzeko arriskurik gabe, neurri txikian, egunez egun, egutegi olgetarion bidez.